

במאמר
ההעפלה

000200422466

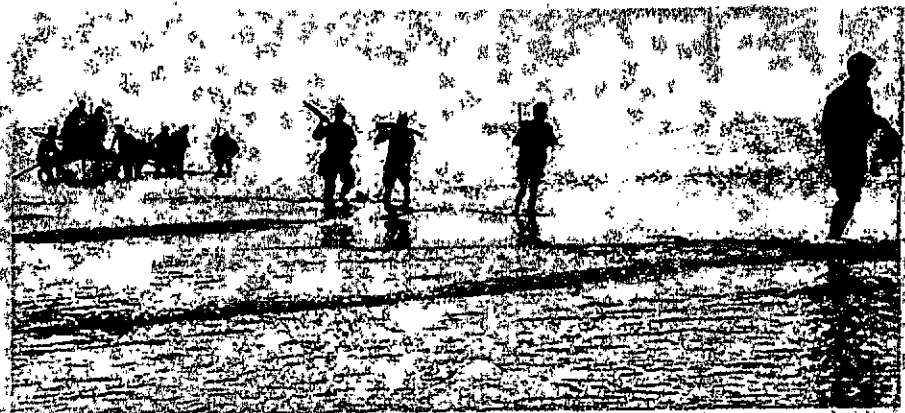
אג/31/01

שאל אביגדור
ראש מוסד לעליה ב'

ההעפלה לאור הזכרונות

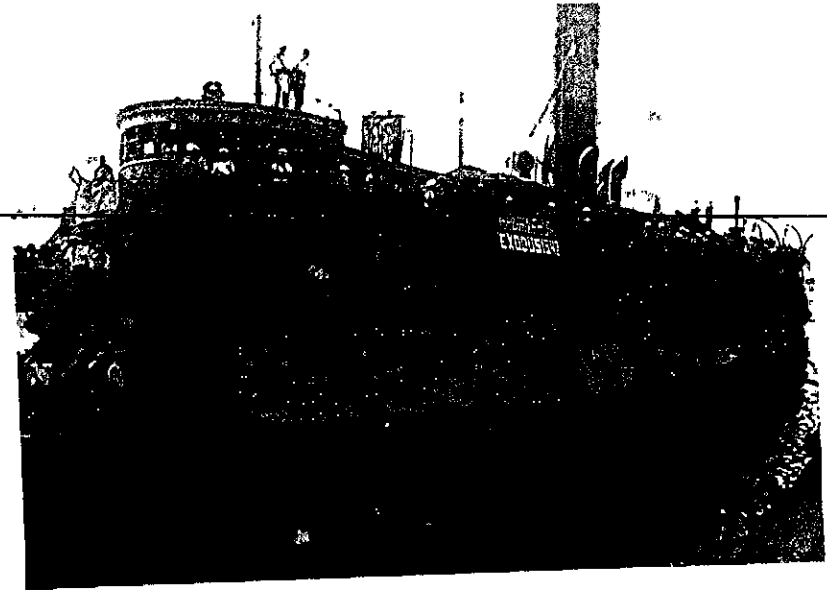
משוררים, אמנים ומושכים, בשבט-סופר נוהגים להתייחס לפרשיות ההעפלה כלאפואיאה גדולה, עתירת-דרמה, שמולה חזון וחתרוּממות רוח. אולם כל אותם גברים ונשים, נערים ונערות, שעשו את ההעפלה במרידיהם, אותם מבריחים בגבולות, אותם אלהוטנים אלמונים: בקירות נידחות ובבטני-אוניות, אותם ערומים וקפואים, מקורה בחופי שפיים ונהריות, אותם מפקדי אוניות בגשרי העץ של הספינות הקטנות, אותם הבלנים נושאי עלוקות ושקיות חומר-נפץ השוחים לעיפה במימי נמל שחורים וזרחלים מתחת לגדרות תחנות-משטרה, אותם מלווים התומכים ביולדת בין זהגשג-עץ מצחינים — כל אלה לא ראו את האפוס ואת החזון הגדול. כל אלה ידעו שיש להם משימה לבצע, משימה קשה ואפורה, אשר מנגינת הרקע שלה היתה לרוב הקושי, הקור, העייפות והפחד.

אלוף (מיל.) יוחאי בני-נון

הוצאת מפקדת הקול ההגנה
המרכז ללימודי המזרח התיכון

סיפורה של "אקסודוס 1947"

מאבק החפלה לעלייה חופשית של יהודים לארץ-ישראל, הגיע לשיאו במסע התלאות של אוניית-המעפילים "אקסודוס 1947" ("יציאת אירופה תש"ו). אוניה זו הפכה לסמל ומושג של גבורה אלמונית במאבקה במדיניות הבריטית לאסור על היהודים לעלות לארצם. המאבק עם הצי הבריטי ליד חופי הארץ וכן הסיור לרדת מאוניות-הגירוש בנמל צרפתי במשך 24 ימים, תוך שביטות רעב והפגנות מרי, הפנו את תשומת-ליבם של ראשי ממשלות והסעירו את דעת הקהל העולמית, בהבליטם את הצורך בפיתרון יסודי לבעיית היהודים. בזאת גדולתה של "אקסודוס 1947".

הכתבה מתארת את קורותיה של האוניה, את אומץ ליבם של מעפיליה ותושייתם של מלוויה — אנשי המוסד לעלייה הבלתי-ליגאלית.

ההתחמקות בעלטה

האוניה לקול יציאת אירופה תש"ו... על סיפונה 4554 מעפילים... אנו נמצאים כמרחק 20 מיליון מחופי הארץ... משהתות הצו הבריטי סוגרות עלינו... אלה היו קט"עיים משדר שנשלח לישראל מ"אקסודוס" ביום 17 ביולי 1947. השידור היה משום

לתחום המימ הטריטוריאליים של ארץ-ישראל, שם ניתן לעצרה, יוכל צויתה להביא את אל ההוף תוך כדי לחימה בניסיונות השתלטות אפשריים של הבריטים.

שמה הראשון של אוניית-המעפילים היה "פרזידנט ווארפילד" (President Warfield), והיא שימשה כאוניית-תיירות בתוף המזרחי של ארץ-יב. כמלחמת העולם השנייה הופעלה כאוניית-שירותים והובלת צבא באיים הבריטיים, ובנובמבר 1946 נרכשה על-ידי נציגי המוסד לעלייה ואוישה בימאים יהודים מתנדים. היא הגיעה לנמל לה-סאט שבצרפת ב-10 ביולי 1947, ומייד החלו בה הכנות קדחתניות לקבלת העולים. באותו פרק זמן פעל באירופה אירגון מהתרת יהודי בשם "הבריחה", אשר דאג להצלת יהודים משרידי מחנות החשמדה הנאציים. בפעולת אירגוניה יוצאת דופן הועברו לנמל, תוך זמן קצר, אלפי המועמדים להפלגה והועלו במשך שעות ספורות על סיפונה של "אקסודוס". תמעפי"לים היו גכונים לכלי מחנה ההסגר הבריטי שציפה להם לא היווה לידים אלא צעד נוסף בדרכם אל החופש, והתקווה לחיות במדינה יהודית עצמאית הצדיקה בעיניהם תקופה גוספת של סבל ותנאים בלתי-נסבלים באוניה מיטלטלת ונדפפת. אך עם עלייתם על הסיפון לא ידעו המעפילים, כי אונייתם תיהפך לסמל המאבק באימפריה הבריטית לעלייה חופשית.

מועד ההפלגה התקרב. המעפילים אורגנו ביחידות, ואל אנשי הצוות התווספו כתריסר מלווים, אנשי הפל"ים. למרות סודיות ה"מיבצע ולמרות אמצעי הזהירות המרובים שנקטו, עלו האנגלים על עקבותיה של "אקסודוס". הם הפעילו לחץ כבד על ממי-שלת צרפת והצליחו לשלול מהאוניה את רשיון ההפלגה. אנשי המוסד הועמדו במיבחן הלבטים, אך לאחר דיון נוקב הוחלט לפעול בתקיפות. ואכן, בחצות ליל 10 ביולי התינהלה שיחה טלפונית בין יוסי הוראל, מפקד האוניה, לבין ראש המוסד לעלייה בפאריז. ראש המוסד: "מודיעך סופית, שכל המאמצים לאפשר הפלגת הכלי על-ידי משא-ומתן עם השלטונות הצרפתיים נכשלו. עליכם לציאת בכוחות עצמכם ויהי-מה. זוהי חזרה-הבנת!"

יוסי: "הבנת!"
ראש המוסד: "אני חוזר, הבנת!"
יוסי: "הבנת!"
ראש המוסד: "חזק ואמץ!"
יוסי מצווה מייד להפש נתב בעל ניסיון

יצחק ("אייק") אהרונוביץ
רבה-חובל של "אקסודוס"

המכיר את נמל לה-סאט, להוצאת האוניה אל הים הפתוח. האיש נמצא במשך היום ומבטיחים לו מיליון פראנק — סכום אגדי ממש. הוא מתחייב לבוא בשתיים בלילה, אך אינו מגיע. מזג-האוויר משתנה לרעה. רוח צפונית החלה לגשוב. מחכים עוד שעה, וכשהנתב אינו מופיע מחליט יוסי להפליג בלעדיו, בהתעלמו מאיסור השלטונות המ"קומיים לעזוב את הנמל. יצחק "אייק" אהרונוביץ בן ה-23, רבה-חובל הנועז של האוניה, לוקח על עצמו להוציאה מהנמל הבלתי-מוכר ללא נתב וללא ספינת-גרי. הפקודות ניתנות. חכלי החרטום והירכתיים נגדרים אל הסיפון ו"אקסודוס" מתנתקת עצימה בעלטה מוחלטת מן הריצף.

אט אט התקדמה האוניה לעבר פתח ה"נמל, אך לפתע נבלמה. המדחף שלה הסתבך בכבל. במצב רגיל היו מזעיקים אמודאי בעל ניסיון, אך הפעם לא חיתה ברירה ורבי-חובל ניסח להיחלץ בכוחות עצמו. "אייק" הורה למכונאי להפעיל בחוזקה ובמלאו המ-הירות את המכונות — קדימה ואחורה חליפות — דבר שסיכן את המדחף והסנועים. לאחר מספר דקות של מריטת עצבים, וב"עיקר תודות למהימנותם של המכונאי ועוד ריו, האיר להם המול פנים והמדחף שיחרר את עצמו מן הכבל הזר. אך הבעיות לא תמו. הלפו דקות אחדות, ולפתע זועזעה האוניה לכל אורכה. היא נתקלה במזה כלשהו בחבסה עזה. בדיקה מיידית העלתה, שהדופן החזיק מעמד זששום נזק רציני לא נגרם. לבסוף, בתימרון קשה ומסובך הצליחה "אקסודוס" לחמוק בחסכה אל מחוץ לנמל. אולם דומה, שמן השמים נלחמו בה.

שכן, עוד בטרם נימחו היוכי השמחה וה- הקלה ספניתם של אנשי הצוות, עלתה "אקסדוס" על שרטון. נראה היה, שהפעם הגיע הקץ להתגרות בבלתי-אפשרי. שוב הוח- לט על מעשה נואש- המכונות הופעלו במלוא הקיטור, עד שכפסע היה ביגן לבין התפו- ציות. האוניה נרעדה ונאנקה, המנועים רעמו והכל ציפו למפץ השבר הבלתי-נמנע. רגע של ספק אפף את המפקד, כשלפתע ווה האוניה והחלוקה מן השרטון. שמחה עזה פיעמה בלב המכונאי לאחר שבדק את המ- כונות, והוא הודיע למפקד בפנימ קורנות: "אין תקלות, המכונות בסדר. אפשר ל- המשיך".

אקסדוס שטה ללא אורות, בניסיון ל- התחמק ממשחתות הצי הבריטי שסיירו באזור. הים היה חלק כמראה ורבבות כוכ- בים ניצצו בשמים. הנוסעים נצטוו להישאר בבטן האוניה. שלושה מילין מפתח הנמל הצרפתי הצטרפה ל"אקסדוס" משחתת ברי- טית ושמרה על קשר עין איתה. לאחר שישה ימי הפלגה, במרחק של כ-20 מילין מחופי ישראל, כבר נמצאה האוניה "בחברה טובה" של שש אוניות מלחמה בריטיות. יוסי החליט לנסות לחדור למימי הארץ, להגיע אל החוף ולהוריד בו את המעפילים בעזרת תושבים יהודיים. תוכניתו סוכלה, כשלפתע האירו ורקורים בוהקים את דפנותיה של "אקסדוס" וקול חד בקע ממגבר-קול ו "Slow your ship" ("האט אונייתך"). "אקסדוס" התעלמה מהקריאה וזינקה קדימה במהירות, בהשאירה מאחור את ה- משחתות המופתעות. אולם לא לזמן רב. הן השיגוה עד מהרה והקיטה מכל עבר. "אתם נמצאים בתחום המים הטריטוריא- ליים של ארץ-ישראל", קרא לעברה מפקד המשחתת R-36, "הפסיקו את מהלך המכר- נות והיכנעו". קולה של "אקסדוס" גשמע בבהירות: "אנו עולים לארץ-ישראל בזכותנו ולא בהסדו של איש... בכל מקרה של פתיחה באש ירבוץ על מצפונכם מותם של וקנים, נשים וילדים...".

ההשתלטות

ספר אלוף-משנה צבי, שמילא תפקיד של שלוש באוניה, "המשחתת התרחקה, אר- הורגש מתה רב לקראת ההתמודדות הממש- משת ובה. "אקסדוס" היתה מוכנה לכך. החלונות כוסו ברשתות ברזל לחגה מפני

פצצות גז מדמיע. החרטום והירכתיים בוצרו והותקנה מערכת הגה נוספת בירכתי האר- נית, למקרה של צורך. רוכז גם קופסאות שימורים ותפוזי-אדמה, בגנים ומקלות, כ- אמצעי התגוננות. מבעוד מועד גם פירקט את המעקות של המדרגות ואת התמוגות שהיו באוניה, ויצרנו מעין נשק אושי לכמה מאות צעירים - מכלי-חובלים באורך מטר- בקבוקים של דיו סילאן גם הם תפקיד של "נשק" אפקטיבי.

"ההתקפה נפתחה ב- 02:30 בלילה, אור ליום 18 ביולי 1947. המשחתות הבריטיות, שלוש מכל צד, החלו לגנוה בדפנות האוניה הבנויים מעץ ומחוקים בלוחות פלדה. לפתע שספה אש כבדה את גשר המיקוד, ורק ה- שריון שהקיף אותו הציל את מפקד האוניה ממוות בטוח. תא ההגה נתון היה לאש צר- לבת של רובים ומקלעים. התנאי הצטווה לפנות שמאלה ולשנות את כיוון ההפלגה מערבה, אך המשחתות שבו והתקרבו אל צידיה של "אקסדוס" וחוליות מלחים ברי- טים ניסו לעלות על סיפונה. קבוצות הת- גוננות, שאורגנו מראש מבין צעירי המעפי- לים, נזעקו למקום וקיבלו את פני הפולשים במטר ה"תחמושת" שהוכנה.

"אקסדוס" הגבירה את מהירותה. אלה מבין המלחים הבריטים שהצליחו לטפס אליה, נהדפו חזרה לאוניותיהם או הושלכו הימה. למרות זאת הצליחו כמה מהם לחדור לתא ההנה ולהרוג את ביל ברנשטיין, מת- נדב יהודי-אמריקני, שהגן עם חבריו על נשר הפיקוד. השליטה על האוניה הועמדה בסכנה אולם המתגוננים שמו מצור על תא ההנה. המלחים הבריטים הטילו לעברם פצצות-עשן, אך אלה נורקו חורה. בתוך ה- המולה לא אויב "אויק" את עשתונותיו. הוא נחלץ מידי כובשי התא ונמלט לירכ- תיים, שם ניתק את התשלובת בין המדחף לחגה הראשי, הפעיל את הגה המשיגה והחל להשיט את האוניה לעבר החוף בעזרת מצפן כיס פשוט.

"המשחתות המשיכו לנגח את האוניה בגרמם קרעים וקנים, דרכם החלו חודרים מיים. מייד הופעלו המשאבות, אך הן לא הצליחו להתמודד בורמי המים האדירים. סכנת הטביעה נעשתה מוחשית ביותר והסי- כויים לפרוץ אל החוף אבדו. חוליות מלחים בריטים המשיכו לעבור לסיפונה של "אקסד- דוס", תוך כדי יריות והטלת פצצות גז. תוך זמן קצר כיסו את הסיפון עשרות פצ- צים מנוסעי האוניה ומן הבריטים המת- קיפים.

"פצצות הגז שהושלכו לבטן האוניה איימו בחנק על הנוסעים ו"אקסדוס" נאלצה להי- כנע, כדי להציל את חייהם של אלפי הטע- פילים. יוסי נאלץ להפסיק את הקרב, אשר נמשך מספר שעות. שלושה מעפילים נהרגו ועשרות נפצעו. "אקסדוס" נכנעה לעדיפותם המספרית של הבריטים. חרטומה הופנה לעבר נמל חיפה, כשאלפי הנוסעים ניצבים על סיפונה המעוך והמוכותם בדם ופוצחים בשירת "התקווה". אותה שעה גערכו בארץ שביטות והפגנות-מחאה. שלוש הגופות ה- מוגחות חסרות חיים בבטן האוניה, סימלו את אכזריותם של הבריטים. המעפילים, ונששים וחטרי-אנימי לאחר הקרב המר, הועברו לאוניות-גירוש."

לא נרד

עד כאן דומה סיפורה של "אקסדוס" לזה של יתר אוניות-המעפילים. הבריטים נהגו על כח להעביר את "העולים הבלתי- חוקיים" למהנוה מעצר בקפריסין, אולם לבני "אקסדוס" נהגה ממשלת לונדון אחרת. עוד בדרך מחיפה גילו מפקדי המעפילים, כי אוניות-הגירוש מפליגות לכיוון בלתי-ידוע. מציגם, שפנה אל רבי-החובל בבקשת חסברים, נעה: "הנכם מוזהרים בצרפת - לארץ ממנה באתם". לא נותר להם אלא להחניק את זעמם.

המעפילים הורדו בכוח מהאוניה

בהגיע אוניות-הגירוש לנמל פורט-דה-בוק, לאחר 11 ימי הפלגה, נתקלה אצל המגור- שים החלטה ספונטאנית: "לא נרד!" הברי- טים נדהמו, מבלי להבין כיצד זה אנשים שבורים רעבים, עייפים ומזוהמים, תקיפים בדעתם שלא לרדת לבתי-הארוחה מסודרים ונקיים. גם עיתונאי חו"ל השתאו לכומר עמידתם של היהודים המתמרדים ונתנו לבך פירסום רב. היסים הצטרפו לשבועות והמע- פילים אינם יורדים למרות הצפיפות והחום הנוראי, המחלות המתפשטות והגרוע מכל - טיבלם הקשה של הילדים. ולבסוף הם מכרי- זים על שביטת רעב של 24 שעות, שאינה מגיעים עד קצווי-הבל. לא ייפלא, איפוא, שבצרפת גואה האהדה למאבק נטולי-הסיכור יים של המעפילים. הבריטים מתמכחים ונוכחים לדעת שידם על התחנת ושרק בכוח יוכלו להוריד את האנשים מהאוניה. ובלית-ברירה החליטו להעביר את האוניות לנמל האמבורג שבגרמניה - אל איזור הכי- בוש של הכוחות הבריטיים. שם נאלצו הם ללחום עם כל גבר, אשה וילד, אשר הוכו קשות, ספגו בעינות אכזריות ונרדו בשערי- תיהם, כדי להורדם מן האוניות ולכלאם במחנות.

מעפילי "אקסדוס" לא נפלו ברוחם והמ- שיכו לחזור לנבולות ארץ-ישראל. הם חזרו לארץ ממנה גורשו בדרכי ההעפלה השונות, והאחרונים הגיעו לישראל מייד לאחר קום המדינה.